

kako da se ima obraniti ruska zemlja proti Polovcem in da dobi vsaki knez zopet svojo dedno kneževino.

Vsega čina duša je bil Vladimir Monomah.

„Zakaj pogubljam rusko zemljo“ so govorili takrat ruski knezi, „zakaj se koljemo med seboj? Polovci razorjujejo zemljo, oni se te nesloge veselé. Naj bode od zdaj v nas vseh eno edino srce: varujmo svojo domovino.“

Kneževine pa so takole podelili: Svjatopolk v Kijevu, Vladimir v delih očeta svojega Vsevoloda: v Perejaslavlju, Suzdalu in Rostovu; Oleg, David in Jaroslav v delu njihovega očeta Svjatoslava; v Sjeverskoj in Rjezanskej; David Igorevič v Voliniji, a Vasilko in Volodar v mestih: Terebovlju in Peremislju z okolico, ki se je kasneje nazvala Galicija. Vsi so poljubili križ v znamenje, da se ne bodo nič več napadali in ko bi se to zgodilo, da morajo vsi na začetnika nesloge navaliti. To prisego so storili l. 1097.

Do tega časa je živel Vladimir vedno v prijateljskih odnošajih s Svjatopolkom kijevskim. Poslednji knez je bil človek omejenega uma in slabega značaja, ter se je podvrgaval Vladimiru, kakor se v obče ljudje njegovih lastnostij podvrgavajo osobam bolj silne volje in stalnejega značaja. Ali je tudi znano, da taki ljudje navadno sumničijo one, katerim morajo pokorni biti, ali je v duši mrzé. David Igorevič je bil zakleti sovražnik trebovskega kneza Vasiljka ter si je hotel osvojiti njegovo zemljo. Vračaje se iz Ljubeča v Volin čez Kijev, je uveril Svjatopolka, da sta Vasil in Vladimir uganila zlo misel, namreč Svjatopolku vzeti kijevsko zemljo. Sam Vasiljko je bil knez jako gostoljuben; on je pa tudi vodil Polovce na Poljsko; kasneje pa je hotel sam na nje iti, sploh pa se mu more verovati, da on nij hotel nobenemu knezu hudega učiniti.

Od Davida našuntan je Svjatopolk poklical k sebi Vasiljka ravno takrat, ko se je vračaje iz Ljubeča domu šel mimo Kijeva. On nij šel v mesto, nego je ostal v samostanu Vidubickem, prtljago pa je naprej poslal. Zdajci ga nagovori poslanec, naj gre v mesto k knezu. Samo en sluga Vasiljkov nij svetoval svojemu gospodu jahati v Kijev, ker je morda prevedel kovarstvo, ali ga je pa kdo na to upozoril. „Tebe hočejo vloviti“ je rekel on. Ali Vasiljko se je zanašal na prisego; nij mnogo premišljeval, se prekrizal ter odšel dalje.

Bilo je v jutro 5. novembra. Vasiljko je prišel na dvor Svjatopolkov ter je našel pri njem Davida. Ko so se pozdravili, so se vseli. David je molčal. „Ostani pri meni na praznik“ je rekel Svjatopolk. — „Ne morem brate, odgovori Vasiljko, jaz sem svojo prtljago že naprej poslal.“ — „No pa vsaj zajtrkaj z nami“ je rekel Svjatopolk. Vasiljko je ostal. Zdaj kaže Svjatopolk: „Posedita tukaj, a jaz grem, da se kaj pripravi.“ — Vasiljko je ostal z Davidom sam ter se je bil začel z njim razgovarjati, ali David je molčal, kakor da nič ne sliši. Nazadnje je David vprašal slugo: „Kje je brat?“ — „Stoji v veži“ — so mu odgovorili. — „Jaz grem za njim, a ti brat posedi“, je rekel Vasiljku ter izišel. Tisti trenotek pa so slugo vkovali v verige Vasiljka in postavili k njemu stražo. Tako je minola noč.

(Dalje pride.)

Haloze in Haložani.

Kraje- in narodopisna črtica.

Spisal Jak. Gomilšak.

Čuda mnogoličen je obraz naše slovenske zemlje; čuda različni smo gledé govora, opravil, običajev in šeg! Stal sem na Krasu, vozil se po Bleškem jezeru, sprehajal se po dolenskih vinogradih, obiskal osamljene brate Korošce, mnogokrat prehodil ožo svojo Štajersko domovino, — a v vsakem kraju sem nahajal posebnih prizorov, svojih imenitnostij, drugih podob! Kakšen razloček na primer — med Pohorjem in Slovenskimi goricami, med Pohorci in Goričani, kakošno nasprotje med Dravskim poljem in Savinsko dolino, ter med njiju prebivalci!

Pravi posebneži so, rekel bi, tudi naši **Haložani**, in spomina vredna njih pokrajina.

Kje in kaj so Haloze? Kadar stojiš na visokem gradu Ptujskega mesta, kjer je v sivej davnosti prebival in vladal poganski Rimljan, tedaj imaš na južnej strani obširno ptujsko polje pred seboj, po katerem drvi reka Drava svoje zeleno valovje. To polje objema dolgo bregovje, ki goste vrste svojih hribov tija do hrvaške meje razpostavlja. Kakor močne veje iz silovitega debla, razprostira se to bregovje iz strme v pozadju stoječe Rogačke gore, in deloma tudi iz gosto obraščenega pogorja Maceljna, mejaša med hrvatsko in štajersko zemljo. Bregovje počenši od Gmajšperga in romarske cerkve „Sv. Marije na črnej gori“ doli čez Zavrčje, med ptujskim poljem in hrvaško mejo, zove se Haloze.

To ti je posebni kôt štajerske dežele, stisnen, in nekoliko zaprt od drugih krajev! Iz Ptuja držita dve cesti v Haloze, prva na južno, druga na izhodno stran. Južna deli se še na polju v dve rasohi; desna vodi po tesnej dolinici na ravnost proti sv. Trojici in dalje čez mejo v Krapino; leva rasoha drži mimo sv. Vida deloma po ozkih dragah v sredino Haloz, v Leskovec. Druga, vzhodna cesta, vije se čez polje proti gradu Borlu, ki stoji na rebu okroglega hriba kraj Drave; tu se ona deli na dvoje, in drži onkraj dravskega broda v čedno dolinico k sv. Barbari, z levo panogo pa skozi Zavrčje v Varaždin.

Že z daleka zanimajo Haloze tvoj pogled. Te skupine gričev in holmov, ki so tu robati, ondi okrogli, te dolge vrste predstoječega brdovja, večidel z zlahtnim trsjem kritega, tu pa tam z gozdi obraščenega, ta gostota belih gornjskih koč in ponosnih vmes stoječih gosposkih poslopij vrhu višin, te rdečeturnate cerkve in cerkvice, kako raznolična in krasna podoba tej krajini!

Potok Rogatnica, ki izvira ne daleč od Rogačke gore, in proti severu po ozkej dolini v Dravinjo teče, loči Haloze v gornje in spodnje; prve leže na levem, druge na desnem bregu potoka. V gornjih Halozah gleda nad vse hribe gora Krnica, visoka do 2000 čevljev; v spodnjih dviguje rtasto glavo malo niža Brezova gora, mejašica proti Hrvaškemu, nadalje vrhovi sv. Avguštin, Veliki vrh, Goričak in Gruškovec. Čem bliže Drave, tem bolje se znižujejo griči, ki so okoli sv. Vida in Leskovca večidel okrogli, drugje pa strmi in ostroslemenati. Globoko pod njimi križem držijo dolinice in neštevilni ozki klanjci z dragami, po katerih šumljajo bistri, da-si le mali potočiči. V suhih letinah je tu huda za vodo, v deževnih pak voda zalija vse nižine, zapi-

raje tesne steze in pota. Znatne dolinice so razpete kraj potoka Rogatnice, pri Leskovcu in sv. Barbari.

Haloze so v obče prav plodna, rodovitna krajina, na lik sosednjim „Slovenskim goricam.“ Zemljišče je vrhoma ilovato, pod njim pa leže mogočne plasti laporja in peščenatega škrlja. Skoro vsi hribi in griči nosijo na solnčnih straneh krasne vinograde in sadovnjake, na severnih dobre gaje bukovega, hojkovega in drugega lesa. Po dolinah in globeljih najdeš lepih travnikov, pašnikov in njiv. Oziroma haloških vinogradov sme se reči, da jih na Slovenskem Štajerju nij, ki bi bolje rodili in više dobička dajali. Da-si je vino razne dobrote po raznih krajih, prištevava se vendar boljšim vinom, vzlasti spodnje haloško, ki se daleč v svet prodaja; glasovito je završko vino, koje si je celo pri Francozih o parižkej razstavi zlato svetinjo pridobilo.

To so tedaj one blagovite pokrajine, kjer stanuje in se trudi naš slovenski brat — revni trpin Haložan. Reven trpin na tako krasnej, rodovitnej zemlji?! Da, žalibože; kajti blapec je on v lastnej domačiji, in imenuje Ptujčana, Mariborčana, Gradčana svojega gospodarja. Le redka je hiša, redko posestvo, ki je še njegovo, a tudi ondi ga tlačijo obično dolgovi. Stopi na bližnji hrib, in oglej se malo, — v teh neštevilnih lesenih slamo kritih kočah životari Haložan, in ona ponosna, z večine prazna in pozaprta poslopja, to so hiše tujcev, ki le jeseni dohajajo sim, otrest se mestnega praha, kratit si čas in spravljat zlahtnih pridelkov. Pred njimi se globoko uklanja naš Slovenec domačin, ki bi lahko bil lastnik, pa od leta do leta čem dalje huje ugreza v ubožtvo, tako da utegne svoj čas beseda Haložan in Helot eden pomen dobiti. Odkod ta žalostna prikazen, in kdo jo je zakrivil? Glej, ne vrazi rad brat bratu rane. Kar tu povem, prihaja iz dobrega namena. Kakor Slovenci povprek, tako so tudi Haložani že od nekdej bili delavni, potrpljivi in pošteni, a tudi živahni, lehkokrvni, zabavoželjni. Njih zemlja jim je v dobrih letinah dajala dovolj vina, a vselej premalo kruha. Pomagali so si tedaj s tem, da so svojim sosedom, poljancem ali mestjanom, zamenjavali žito z vinom; in vriskali in popevali so potem na svojih hribih, ter vabili drug drugega na gosti. Toda gorjé, kadar blagi trsek nij rodil! Takrat obiskala jih je huda pošast, ki se imenuje glad ali lakota! Kajti niso se učili one potrebne čednosti, varčnosti, ktera človeka uči pritrjavati si za bodočnost. Tako pa so živeli kot ptičice pod nebom, in čudo nij, ako je prišel za „juhej-em“ „joh“, za kapljico suša! S krvavimi žulji morali so si v sosednje kraje po kruheka iti, in svoje vinograde čem dalje v veče dolgove zakopavati in naposled prodajati. V trdih letih 1814—1817, ko so še drugod iz glavin in tropin kruh pekli, pomrlo je jako mnogo Haložanov. Toda niso te nesreče v spominu ohranili, in torej je polagoma šla njih lastina premožnim sosedom in tujim bogatinom v roke, po kterih so si dali poprej živež in denar posojevati; večina jih je prišla popolnoma na bobenj. Marsikteri med njimi posnema dandanes lovca, ki je prodal kožo, predno je medveda dobil: že spomladi ponujajo vino na prodaj, ki ga še le pričakujejo jeseni, se ve da le za polovico vrednosti. Oni živijo, kakor prigovor pravi, „iz roké med zobé!“ — Da bi se pač ti ljubi rojaki enkrat priprijeli skrbnega gospodarstva, varčnosti in zmernosti! da bi zavezali jezik enkrat hudobnim zabavljivcem, češ, da se Haložani, kedar kaj imajo, vabijo drug drugega na gosti,

dokler v celem okraju nij več svinjskega repa, potem pa grejo beračit ali pa na tuje kakor poslovice zabavljivka pravi: „Haložan gredé v Ptuj si jabelka ljuplje, vračaje pa pobira po stezi njih lupine!“ Iz tega se vidi, da rodnost zemlje sama nikakor ne zadostuje k blagostanju kterege naroda, nego delo in njega dobre lastnosti!

Po številu utegne Haložanov biti okoli trinajst tisoč, ki v političnem oziru spadajo pod okrajno glavarstvo v Ptuj. V poprejšnjih časih bili so z večine podložniki grajščin Borla in Zavrčja, ki stojita obé na haloških tleh. Grad B o r l stoječ visoko na podnožju hriba kraj Drave, menda že 600 let star, prištevava se največim in najimenitnejšim gradovom dežele. Nekdaj močno utrjen in z nasipi obdan, branil je Haložane zoper napade Ogrov in Turkov, kteri poslednji so pogostoma v te kraje prilomastjali. Z grada je krasen razgled po ptujskem polju, Slovenskih goricah, Pohorju, tudi do nemškoštajerskih planin.

V cerkvenem oziru podredjeno je ljudstvo petim župnijam završke dekanije; te župnije so sv. Trojica, sv. Vid, sv. Andrej v Leskovcu, sv. Barbara in sv. Miklavž v Zavrčju. Le malo število gornjih Haložanov spada v druge sosednje župnije. Te župnije imajo tudi precej podružnic, cerkvic in kapel, ktere so večidel na visokih hribih postavljene, prijazen kinč krajini. Ljudstvo je v obče pobožno, ter rado hodi na božje pote, vzlasti k „Mariji na gori“ in k „sv. Trojici v Slovenskih goricah.“ Priljubljeno mu je posebno vbrano v klenk — zvonjenje (trijančenje). —

Haložan je sploh trdne, srednje postave, zdrav in bister. On je vesel, radodaren, gostoljuben, pleše, prepeva in vriska rad. Vzlasti o kopi in trgatvi razlega se petje od hriba do hriba; jeseni odgovarja mu ropot „klopotcev“ ali črčkov, iz nižav pa glas pastirčkov in neštevilnih pevskih ptic. Celo leto je staro in mlado v vinogradu, dela, gnoji, koplje, rahlja, sadi, reže, veže, pleje in suši ter si „v potu obraza“ služi pičli svoj kruh. Veselo leto, ki daje obilno grozdja! Ondaj so polne kleti! — A gorjé kadar pri delu nij „žegna z nebes“, kadar spomladni mrz ali poletna toča podere zlati up! Žalostno tudi, ako nagle plohe s strmih hribov odnesejo najboljšo zemljo. Mesto mesa, gibanic, krapev in petic pride v trdih letinah sam krompir, turški žganik, na mizo; sreča, če še zabeljen, mesto sladkega vinca pa voda! A v sili je Haložan tudi z malim zadovoljen, on kaže, da zna kaj pretrpeti; siromaštva se je tako navadil, da se ga več ne boji. Klaverno sicer pobesi glavo, kedar žene svojo malo kravico ali kozo na sejem, a že prva krčma mu muhe prežene. —

V nečem pak je naš Haložan tak čuden posebnež, da gotovo nima para na slovenskem svetu. To je njegov govor! Že od daleč ga spoznaš na ptujskem trgu, kamor rad donaša sadje na prodajo. Človek urnega jezika, poskakuje namreč pri vsakej tretjej ali četrtej besedi z glasom na visoko in potem zopet nazaj, proti koncu stavka pak besede neprijetno zateza. To nenavadno, nenaravno naglašanje je krivo, da ga težko razumeš, in te lahko smeh posili, da-si drugače dobro slovenščino govori, in le nekoliko sosednje hrvaščine vpleta. —

V obleki in noši je podvržen občnej slabosti vseh Slovencev, da tuje rad posnema, mené, da je pri hlačonih več sreče kakor pri bizjakih. Sicer tudi stare domače, priproste noše nij popolnoma zavrgel, in po leti vidiš pri delu mož-

kega in žensko bosih nog, oblečena v belo, hodno, močno platno; on nosi dolge bele „bregušče“, srajco do pol bedra, včasih nad njo kratek prislek, na glavi klobuk; ona pa nosi belo janko in rokavce iz enakega platna. O dežju in v zimi nosita čizme, in on gabanico (plašč), ona pa belo, na krajih rdeče prešito rjuho; tudi kožuh je obema priljubljen. Težko se Haložan loči svoje pipice in torbice. — Slednjič še eno o njem: da-si je priprostih šeg in bistre glave, vendar neče popustiti praznih ver in vraž, strahov in coprnic. Da bi on raji začel v se verovati, v svoje lastne moči! Potem bi se tudi njegovo slabo stanje vzboljšalo, kar naj se skoro zgodi!

Zopet nekoliko o Bosni in Hercegovini.

J. P.

Več nego dve tretjini bosensko-hercegovskega zemljišča ste okleneni od avstrijskih mej, namreč vsa zapadna in vsa severna njega stran. Torej je bosenski predel Turčije tudi z večine kroz Avstrijo pristopen; Avstrija dela tako rekoč prag in predvežje bosensko-hercegovske zemlji. Isto tako tudi vsa prosveta, vsa zapadna kultura baš kroz našo monarhijo v Turčijo hodi, kar je z mnogih ozirrov vsega vvaženja vredno.

Potje, ki sedaj iz Avstrije v Bosno in Hercegovino vodijo, so — končema je posmotrivši — vodni: na zapadu jadransko morje, na severu reke, posebno plovna Sava. Kajti, dokler v Dalmacijo železnica ne bode izdelana, ostaje tudi Hercegovina zapadnikom prekomorcem navadno ladjami pristopna. To pa zopet kaže, da so te zemlje za avstrijsko državo važne.

Najimunitnejše vode, ki zmakajo Bosno in Hercegovino, so: Sava, Una, Sana, Vrbas, Bosna, Drina in Neretva. Una loči na severo-zapadni strani tako imenovano turško Hrvatsko (predel Bosne) od naše hrvatske krajine (granice) ter se izteka v Savo; za njo stoji trdnjava Bihač. Sana je Unin pritok, prihajajoč iz gorate sredine turškega Hrvatskega, padajoč pri Novem v Uno; za Sano stojite trdnjavi Priedor in Novi. Vrbas teče od juga proti severu v Savo, ter mejaši pravo (staro) Bosno od turškega Hrvatskega; na njega obali stoji Banjaluka. Bosna reka, po kateri se ves vilajet tako imenuje, teče skoro vzpored z Vrbasom od juga proti severu; za njo stojite dve najimunitnejši mesti Bosne: Sarajevo in Travnik. Bosna prerezuje baš sredino bosenskega kraljestva. Drina ima svoj izvir med vsemi pritoki Save najbolj na jugu in je tudi največa med vsemi; ona dela, združivši se s posestrimo Taro (okoli Kolašina) in s pobratimom Limom, ki iz stare Srbije pred Višegradom v njo priteka, dolgo mejo med turškim Bosna-vilajetom in srbsko Kneževino, ter se izliva v Savo. Neretva (laški Narenta) izvira iz sredine hercegovske zemlje in pada po jako slokih ovinkih v jadransko morje pod avstrijsko oblastjo. Na nje bregu stoji najimunitnejše hercegovinsko mesto: Mostar, in avstrijski Metković. Neretva je glavna reka Hercegovine. Tako tedaj naša slavna domačica Sava kot majka vse večje bosensko-hercegovinske vode, razve Neretve in majhne Trebinjščice

(pred Trebinjem), v svoje ljubo naročje prejema, — imeniten kazipot naše kupčiji in obrtnosti.

Prebivateljstvo Bosne in Hercegovine se večidel bavi z zemljedelstvom in sadjevodstvom (oljkami), deloma tudi z živinorejo in baratanjem (prekupčijo). Ono se z jako pičlo hrano zadovoljuje: eno perišče česnja, domačega sira pa koruzne pogačice (polenti podobne) — evo hrane za pet dnij! Ovčetina ali pa celo govedina — to je uže večji svetek! Zató je moštvo v Hercegovini tudi poprek prav suhotnega života: visoke rasti, krepkih mišic, žilavo, in za podnašanje sil in nevolj jako pripravno. Obrazni izraz je pri možkih jako dobrodejen: resen, po pravici možk; ženstvo se pa sme uprav lepo imenovati. V ženskih obrazih leži nekoja odločitost, previdnost in razumnost, kakove n. pr. na severnih ženskih licih (prostega naroda) redkoma nahajaš. Zató se nij čuditi, da so Hercegovinke po vztočnih mestih jako dragocen predmet kupčije. Turška divjačnost in brezstidnost pokazuje se kakor v drugih ozirih tako posebno tukaj v vsej svojej nagoti: na mlado ženstvo je v Hercegovini pravi turški lov. Dekleta morajo grabljivim kupcem dostikrat na skale in v nepristopne krajine ubegati ter se zaslednikov z orožjem, kamenjem in v odločnih bojih ubranjati. O takovih prizorih je večkrat v jugoslovanskih poezijah govor (prim. Sunčaničin uplen v Gunduličevem „Osmanu“). Tudi nekteri slikarji (n. pr. izvrstni Čermak, originalni Zvěřina) so takih prizorov narisali. Žalostna jim majka, tem lepim hčeram Hercegovine, kedar pridejo v nesramno turško kupčijo!

Po številu šteje Hercegovina menda — natankih in zanesljivih dat je težko dobiti pri sedanjej „turškeje“ statistiki — kakih 250.000 prebivateljev, a Bosna menda kakovih 5—600.000, obé vkupaj tedaj ali pod eden milijon ali blizu enega milijona. Jasno je, da bi pri umnej upravi, pravičnem sodstvu in umnem državnem gospodarstvu teh dežel število prebivateljev se s časema lahko podvojilo. Razvidno je torej, da oziroma na veliko ubožtvo, na majhno število prebivateljstva, oziroma na zmešanje raznovérnikov, na odtujenje mest imajočih izključivo turški značaj, in na divjaški fanatizem Turčina o samovlastnem osvobodjenju, torej tudi o napredku in blagostanju imenovanih dežel niti z daleka misliti nij. Naj se stanje raje od strani Turkov reorganizuje kakor se hoče; v eno oni nikdar privolili ne bodo: v poravnanje agraričnih razmér, ktere so najhujši jarem raji. Kajti raja je brez posedstva; za edini užitek mora ona ne samo tuje zemljišče obdelovati, nego tudi davek plačevati! Nadvakano pa je raji vse, o čemer živi, razve vode in zraka.

Kako važne so te dežele za avstrijsko trgovino in nje život, o tem ne moremo tu dalje govoriti. Samó eno željo smemo s humanitetnega stajališča tu izreči, željo namreč, da bi te dežele kmalu prišle pod avstrijsko oblast! —

Govoré o teh deželah naj omenimo novih zemljekazov teh dežel, ki so baš o priliki sedanjih tamošnjih dogodjajev nastali. Eden zemljekaz je izdal ravnokar dr. Jordan v Meidlingu, pri Beču, drugi pa je izišel pri Artaria et Comp. v Beču. Oba sta jako po ceni (okoli 30—40 soldov).

Listnica. G. M. P.: Zabavnika je 10. pola v stavu.